

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6

СТАН ВОДНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В ОСТАННЄ ДЕСЯТИРІЧЧЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

STATUS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF WATER NATIONAL LEGISLATION OVER THE LAST DECADE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Бурова К.А.,
аспірант кафедри екологічного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

У статті розкрито стан національного водного законодавства щодо охорони вод за останнє десятиріччя та виокремлено перспективи його вдосконалення в контексті забезпечення сталого розвитку України. Наведено аналіз законодавчих актів, прийнятих на виконання Водної рамкової Директиви, окреслені основні тенденції подальшого розвитку національного водного законодавства, а також висвітлені проблеми, які ще не врегульовані на законодавчому рівні, а тому потребують подальшого наукового осмислення.

Ключові слова: сталий розвиток, охорона вод, водне законодавство, басейновий принцип управління, державне управління водними ресурсами, Водна Рамкова Директива.

В статье раскрыто состояние национального водного законодательства в сфере охраны вод за последнее десятилетие и выделены перспективы его совершенствования в контексте обеспечения устойчивого развития Украины. Приведен анализ законодательных актов, принятых на выполнение Водной Рамочной Директивы, очерчены основные тенденции дальнейшего развития национального водного законодательства, а также освещены проблемы, которые еще не урегулированы на законодательном уровне, а потому требуют дальнейшего научного осмысления.

Ключевые слова: устойчивое развитие, охрана вод, водное законодательство, бассейновый принцип управления, государственное управление водными ресурсами, Водная Рамочная Директива.

The article reveals the state of the national water legislation in the field of water protection over the past decade and outlines the prospects for its improvement in the context of ensuring the sustainable development of Ukraine. The list of the main legislative acts of the European Union in the field of legal protection of waters is given. Critically assessing the development trends of the national water legislation of the last decade, the author noted that practically all the reform of the environmental sphere takes place under the flag of Eurointegration. The analysis of the main national legislative acts that were adopted within the framework of the implementation of the requirements of the Water Framework Directive was carried out. The article deals with the definition of "sustainable development" and the principles of its adaptation and use in national regulatory legal acts. An analysis was also made of the domestic national legislation adopted to achieve sustainable development of the state in the environmental aspect. The European principles and approaches of integrated water resources management are considered. The author focuses on the basin principle of water resources management as a strategic direction of modern water policy, which should ensure the transition of water use to the principles of balanced (sustainable) development. The main criteria of the basin management principle are given and the state of their compliance is analyzed in the process of reforming the state system of water resources management in Ukraine.

The article analyzed the draft Concept of Reforming the Protection and Reproduction of Waters, Rational Use of Water Resources and Development of Water Resources and Land Reclamation. The author proposed the formation of a new state body - the National Water Rada, as an obligatory step necessary to ensure the irreversibility of reforming the state system of water resources management and its further effective action. The main trends of the further development of the national water legislation and problems that have not been settled at the legislative level and require further scientific reflection are outlined.

Key words: sustainable development, water protection, water legislation, basin management principle, state water resources management, Water Framework Directive.

Постановка проблеми. Водні ресурси в системі забезпечення сталого розвитку держави є стратегічним і життєво важливим природним ресурсом. Україна володіє значним водоресурсним потенціалом, який тривалий час використовувався нерационально, що пов'язано з хибним уявленням про його невичерпність [10, с. 176].

Потреба у проведенні комплексного аналізу водного законодавства зумовлена необхідністю забезпечення екологічно збалансованого природокористування загалом й у сфері охорони вод зокрема, а також інтеграції екологічної політики в систему державного управління в Україні й удосконалення системи інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. Такі цілі державної екологічної політики передбачені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 жовтня 2010 р., № 2818-VI. Їх досягнення потребує виявлення й

подолання прогалин у національному водному законодавстві, аналізу виконання державою своїх міжнародних зобов'язань у царині охорони вод щодо впровадження інтегрованого управління водними ресурсами. Усунення наявних прогалин у національному водному законодавстві можливе лише за підсумками вивчення стану національного водного законодавства в останнє десятиріччя та окреслення тенденцій його подальшого розвитку. Комплексного дослідження розвитку законодавства в сфері охорони вод у контексті сталого розвитку України на сьогодні не існує. Автор не ставить за мету дослідження в межах статті всіх нормативно-правових актів у сфері охорони вод, а виокремлює лише ті, прийняття яких в останнє десятиріччя стало важливим кроком на шляху вдосконалення національного водного законодавства в частині виконання Україною взятих на себе зобов'язань перед ЄС. Усе вищенаведене викликає нагальну потребу комплексних

наукових доробок щодо оновленого водного національного законодавства у сфері охорони вод.

Аналіз останніх досліджень. Першоосною для вдосконалення моделі управління у сфері охорони вод є комплексне теоретичне вивчення порушеного питання. До проблеми використання й правової охорони природних ресурсів зверталися такі учені-правознавці в галузі екологічного права, як В.І. Андрейцев, А.П. Гетьман, В.М. Комарницький, В.Л. Мунтян та ін. Водночас питання комплексного використання й охорони водних ресурсів порушувалися В.І. Гордєєвим, В.О. Джуган, Н.В. Локтевою, А.К. Соколовою, М.В. Шульгою тощо. Питання апроксимації *Acquis communautaire* Європейського Союзу у сфері використання та охорони вод були предметом наукових пошуків А.П. Гетьмана, В.І. Лозо, М.К. Черкашиної. Аспекти державного управління водними ресурсами за басейновим принципом вивчалися такими фахівцями у сфері державного управління, як Н.В. Вострікова, В.М. Жук, В.К. Хільчевський, В.А. Сташук, А.В. Ящик. Проте окремого комплексного дослідження стану й перспектив удосконалення системи водоохоронного законодавства України з погляду концепції сталого розвитку на сьогодні не існує.

Мета роботи полягає в комплексному дослідженні правового регулювання охорони вод в останнє десятиріччя в контексті сталого розвитку України й реалізації екологічної політики в цій царині, у виявленні напрямку подальшого розвитку національного водного законодавства в розрізі інтеграційних процесів в Україні, у з'ясуванні проблем, що гостро постали перед законодавцем у процесі апроксимації до водного Європейського законодавства з метою формулювання отриманих наукових висновків стосовно вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Нова парадигма розвитку суспільства, що отримала назву «сталий розвиток» (*sustainable development*), була розроблена за результатами аналізу причин катастрофічної деградації оточуючого природного середовища в масштабах біосфери та пошуку шляхів подолання загроз довкіллю та здоров'ю людини [1]. Як сформулювала визначення цього поняття у своїй доповіді Комісія Брундтланд (*Brundtland Commission*), це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [2, с. 213].

За роки незалежності в Україні було здійснено декілька спроб створити й затвердити на законодавчому рівні Концепцію сталого розвитку країни, і лише у 2015 р. це увінчалось успіхом. Запропоновані проекти Концепції відображені в таких офіційних документах, як-от: а) проект Закону «Про Концепцію сталого розвитку України» (№ 3234 від 25 квітня 2001 р.), який заслухано на засіданні Верховної Ради України (далі – ВРУ) 07 березня 2002 р., але не прийнято; б) проект Закону «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» [3] (№ 3234-1 від 19 грудня 2001 р.), який заслуханий на засіданні ВРУ 7 березня 2002 р., але не прийнятий; в) проект постанови «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» (№ 5749 від 2 липня 2004 р.), питання розглянуто на засіданні ВРУ, але не підтримано (6 жовтня 2005 р.) [1]. Проаналізувавши тексти вищенаведених проектів, вважаємо за доцільне звернутись саме до проекту Закону «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» [3] (№ 3234-1 від 19.12.2001 р.), особливою рисою якого вважаємо наявність переліку дефініцій основних термінів, який є більш розширеним порівняно з усіма іншими, ініційованими на розгляд парламенту України. У розділі 1 цього проекту Закону його авторами виділені такі терміни, як «сталість», «сталий розвиток», «стале суспільство», «принципи сталого суспільства», «стале використання компонентів біорізноманіття», «сталий розвиток АПК» та ін. Так, поняття «стале суспільство» передбачає такий вид

розвитку, який забезпечував би реальні поліпшення якості людського життя і водночас зберігав життєздатність і розмаїтість Землі, тобто це розвиток, заснований на збереженні довкілля, який одночасно ставить у центр людину, концентруючись на поліпшенні життєвих умов, на консервації, зберігаючи при цьому розмаїтість і продуктивність природи. Згідно з принципами «сталого суспільства» збереження природи й розвиток не знаходяться в опозиції, а є істотними частинами одного необхідного процесу. Поняття введено в документі «Піклуючись про Землю. Стратегія сталого існування» (*Caring for the Earth. A Strategy for Sustainable Living*), розробленому й опублікованому в жовтні 1991 року при співробітництві Міжнародної спілки охорони природи (МСОП – IUCN), Програми ООН по навколишньому середовищу (ЮНЕП – UNEP), Міжнародного фонду дикої природи (ВВФ – WWF)» [3]. Вивчивши зміст цього поняття, бачимо, що автори законопроекту включили до цього терміна також категорії визначення «стале природокористування», хоча окремо його не виділили, що, звичайно ж, є досить дискусійним підходом.

У 2010 р. було прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [5]. Ця Стратегія не містить тлумачення основних термінів, які в ній використовуються, на відміну від згаданого раніше законопроекту «Про Концепцію переходу України до сталого розвитку» (№ 3234-1 від 19.12.2001 р.). Проаналізувавши даний Закон, ми дійшли нижченаведених висновків:

– По-перше, законодавча дефініція категорії «сталий розвиток» використана в цьому Законі під час визначення першопричин екологічних проблем України: «Першопричинами екологічних проблем України є недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку...»;

– у розглядуваному Законі наведено тлумачення конструкції «сталий соціально-економічний розвиток» як розвиток будь-якої країни, що означає таке функціонування її господарського комплексу, за якого одночасно задовольняються зростаючі матеріальні й духовні потреби населення, забезпечується раціональне й екологічно безпечне господарювання, високоєфективне і збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, для збереження і відтворення навколишнього природного середовища і природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [5].

Визначення ж поняття «сталий екологічний розвиток», або «стале природокористування» в Стратегії, на жаль, бракує. Ми вважаємо це явним недоліком, адже закріплення на законодавчому рівні дефініцій термінів відіграє важливу роль у разі побудови стабільної й ефективно діючої системи законодавства. У цьому слід погодитися з науковими позиціями правників у сфері теорії держави і права, які наголошують на тому, що дефініції є вагомими частиною понятійного інструментарію системи законодавства, яка сприяє її формальній визначеності. Значення дефінітивних нормативних приписів у механізмі правового регулювання полягає: а) в забезпеченні єдності в розумінні й реалізації всіх велінь законодавця; б) в підвищенні ступеня формалізації законодавства; в) у формуванні понятійного апарату системи права; г) в запровадженні в чинне законодавство нових результатів розвитку науки, г) у відновленні теоретичної бази законодавства» [39, с. 23]. Брак норм-дефініцій у системі права позбавляє останнє зрозумілості, ускладнює процес його застосування [42, с. 241]. Отже, нехтування ними під час побудови законодавчих актів, тим паче тих, що встановлюють вектор розвитку держави, є значним недоліком, який потребує уваги й виправлення в майбутньому.

Сьогодні Концепція сталого розвитку загальноприйнята в політиці, суспільстві, науці, в тому числі юридичній.

У національному законодавстві вона знайшла своє відображення, розвиток і трансформацію в низці нормативних актів, у тому числі в одному з останніх – Указі Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р. № 5/2015 [6]. Проте незрозуміло, чи виконує цей документ на національному рівні дійсно ту функцію, яка ідейно закладалась у міжнародному співтоваристві під час її формування, чи має суто декларативний характер? Зважаючи на те, що екологічного складника в цій Стратегії фактично немає, вважаємо, що первинного ідейно-цільового призначення вона, на жаль, не виконує.

На цьому наголошували й акцентували увагу А.П. Гетьман та В.А. Зуєв. Вони зазначили: хоча екологічна компонента і входить до складу «вектора розвитку», для досягнення якого необхідно «...забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом...», при цьому першочергові пріоритети реалізації Стратегії за цим вектором не передбачають комплексних реформ в екологічній сфері. Побічно до складників, що впливають на реформування відносин у цій царині, можна віднести: реформу енергетики, програму енергоефективності, реформу сільського господарства та рибальства, земельну реформу. Стратегічні ж індикатори реалізації Стратегії взагалі не передбачають жодного екологічного індикатора. Таким чином, Україна під час визначення власних пріоритетів сталого розвитку фактично ігнорує його екологічний складник, що в подальшому з великою вірогідністю призведе до поглиблення негативних наслідків для довкілля [7, с. 83].

Результатами соціологічного дослідження «Принципи сталого розвитку: що про них знає населення та державні службовці України?» встановлена занепокоєність українців проблемою забруднення й охорони вод. Як показують емпіричні дані, найбільшою екологічною проблемою за місцем постійного проживання респондентів є забруднення природних водних ресурсів [40, с. 21]. При цьому виділення опитуваними саме проблем забруднення водних об'єктів не є безпідставним, адже водні об'єкти в системі забезпечення сталого розвитку України є життєво важливим природним ресурсом. Вода як один з видів природних об'єктів виступає складовою частиною всіх елементів біосфери, оскільки вона присутня не тільки у водних об'єктах (водоймах, річках тощо), а й у повітрі, ґрунті, в живих істотах. Крім того, вода є найважливішим біологічним чинником забезпечення життя наземних організмів, основною частиною протоплазми клітин, тканин, рослинних і тваринних соків [8, с. 194].

Засновник водогосподарської екології А.В. Яцик вважає, що водні ресурси стали серйозним складником національної безпеки України, а в їхньому екологічному стані ми спостерігаємо сьогодні прояви катастрофічних явищ [9, с. 5].

Наша держава володіє значним водоресурсним потенціалом, який тривалий час використовувався нерационально, що пов'язано з хибним уявленням про його невичерпність [10, с. 176]. Про нерациональне водокористування згадується й у Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», в якому наголошується на тому, що водокористування в країні є нерациональним, що непродуктивні витрати води збільшуються, а об'єм придатних до використання водних ресурсів унаслідок забруднення і виснаження зменшується. При цьому підкреслюється необхідність невідкладного реформування під час переходу до інтегрованого управління водними ресурсами. Адже функції управління в галузі охорони, використання й відтворення вод розподілені між різними центральними органами виконавчої влади, що призводить до їх дублювання, неоднозначного тлумачення положень природоохоронного законодавства та неефективного використання бюджетних коштів [5].

Стратегічною тенденцією й першочерговим завданням на майбутнє є формування інтегрованої системи водогосподарювання, що надасть можливість узгоджувати сучасні потреби у водних ресурсах з майбутніми, забезпечувати баланс державних і корпоративних інтересів у господарському водокористуванні, ліквідувати дефіцит інвестиційних та інноваційних ресурсів для розбудови водоохоронної інфраструктури, зважувати й долати правові суперечності, що виникають у сфері водоохорони [11, с. 17].

Для отримання уявлення про виконання ролядуваної Стратегії необхідно здійснити комплексне вивчення водного законодавства України за останнє десятиріччя. Система водного законодавства в основному відповідає загальним вимогам, які виділяють вітчизняні правники. Оскільки система законодавства – це цілісна, внутрішньо узгоджена сукупність чинних нормативно-правових актів, вона повинна відповідати таким ознакам, як цілісність, генетичний зв'язок із системою права, системність внутрішніх зв'язків, структурованість, диференціація, узгодженість, понятійна (термінологічна) єдність [12, с. 188–190]. Зауважимо, що через складність структурованої ієрархічної системи екологічного законодавства нормативно-правові акти як джерела екологічного права є неоднорідними. Вони можуть бути класифіковані залежно від правової спеціалізації, юридичної сили, предмета регулювання, форми вираження, способу правового регулювання, ступеня систематизації тощо [13, с. 22]. З огляду на особливості системи екологічного законодавства система водного законодавства характеризується такими ж ознаками.

В.О. Джуган виділяє 3 групи нормативно-правових актів, які мають значення для розвитку водного господарства України (такі, що стосуються державної політики розвитку водного господарства України взагалі; такі, що стосуються питної води, водопостачання та оздоровлення басейнів рік; такі, що стосуються охорони вод) [38, с. 179]. Основним нормативним актом у галузі водних правовідносин (зокрема, охорони вод) є Конституція України (ст. 13), яка встановлює, що «водні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу» [14].

Наступний щабель в ієрархії нормативних актів займають міжнародні нормативно-правові акти з питань використання й охорони вод, ратифіковані ВРУ. Українські дослідники екологічного права відносять до них такі конвенції: «Про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовище існування водоплавних птахів» від 2 лютого 1971 р.; «Про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами» від 29 грудня 1972 р.; «Організації Об'єднаних Націй з морського права» від 10 грудня 1982 р.; «Про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті» від 25 лютого 1991 р.; «Про захист Чорного моря від забруднення» від 21 квітня 1992 р.; «Щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай)» від 29 червня 1994 р.; «Про охорону підводної культурної спадщини» від 06 листопада 2001 р. та ін. [15, с. 27].

Відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища, а саме щодо охорони й використання вод в Україні, регулюються Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [16], а також розробленим відповідно до нього водним законодавством. Цей Закон містить основні еколого-правові інститути, які застосовуються й у водному праві. Водний Кодекс України (далі – ВК України) [17] є центральним законодавчим актом у галузі водного права, який розроблений відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Крім того, правова охорона й використання

вод у державі забезпечується такими законодавчими актами, як закони України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 р. № 2918-III [4], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» від 04 жовтня 2016 р. № 1641-VIII [18], «Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» від 24 травня 2012 р. № 4836-VI [19] тощо, а також розпорядженнями й указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), наказами Міністерства екології та природних ресурсів (далі – Мінприроди) та іншими нормативно-правовими актами.

Визначення правових засад охорони водних об'єктів з історичного аспекту було предметом дослідження Соколової А.К. Ґрунтовне вивчення цієї царини дало поштовх для актуалізації питання розвитку законодавства у сфері охорони вод і в результаті дозволило виділити основні проблеми та динаміку його розвитку. Вченою здійснено аналіз системи водного законодавства за 1917–1990 рр. [20]. Варто погодитися із її висновками щодо можливості визнання позитивною еволюцією водного законодавства за вказаний період.

Якщо критично розглядати тенденції розвитку національного водного законодавства останнього десятиріччя, можна усвідомити, що практично все реформування екологічної сфери відбувається під прапором євроінтеграції й виконання Угоди про асоціацію. При цьому можемо відмітити позитивну тенденцію еволюції водного законодавства України в цьому векторі розвитку.

Перейдемо до розкриття водної політики ЄС. Взагалі, важливо зазначити певний ступінь занепокоєності європейської спільноти проблемами забруднення й охорони вод. Так, на пропозицію перелічити 5 основних екологічних проблем, які найбільше турбують європейців, результати показують, що майже половина респондентів ЄС назвали «забруднення води» (47%), причому цей показник в окремих країнах сягав навіть 71% [21].

Розглядаючи систему законодавства ЄС, варто звернутися до наукових праць М.К. Черкашиної, яка дослідила водне Законодавство ЄС з історичного аспекту, виділяючи у водній політиці ЄС 3 законодавчі хвилі [22, с. 110]. Загалом же, нині питання, що стосуються сектора «Якість води та управління водними ресурсами», в ЄС регламентується 6-ма основними водними директивами, що були прийняті в третю законодавчу хвилю: 1) Водною Рамковою Директивою (Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 р. про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики); 2) Паводковою директивою (Директива 2007/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 23 жовтня 2007 р. про оцінку й управління ризиками затоплення); 3) Рамковою директивою про морську стратегію (Директива 2008/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 17 червня 2008 р. про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері екологічної політики щодо морського середовища); 4) Директивою про очищення міських стічних вод (Директива Ради 91/271/ЄС від 21 травня 1991 р. про очищення міських стічних вод); 5) Директивою про питну воду (Директива Ради 98/83/ЄС від 3 листопада 1998 р. про якість води, призначеної для споживання людиною); 6) Директивою про нітрати (Директива Ради 91/676/ЄС від 12 грудня 1991 р. про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел) [23, с. 3].

Наголосимо, що Водна Рамкова Директива (Water Framework Directive (2000/60/EC) стала керівним документом для встановлення цілей охорони вод у XXI столітті [24]. В її основу покладено інтегроване управління

водними ресурсами. Коли йдеться про цей вид управління, обов'язково виділяються його основні принципи, серед яких А.О. Демиденко та С.В. Шутяк вирізняють такі: а) правильною адміністративною одиницею для управління водними ресурсами є річковий басейн; б) водні ресурси й земля, яка формує площу річкового басейну, мають бути інтегровані й знаходитись під єдиним управлінням; в) поверхневі й підземні води й екосистеми, через які вони течуть, треба розглядати спільно, адже ці об'єкти інтегровані в межах управління водними ресурсами; г) для ухвалення ефективних рішень по водних ресурсах потрібна участь громадськості; г) прозорість і звітність під час ухвалення рішень – це необхідні складники сталого управління водними ресурсами [46, с. 13].

Водна Рамкова Директива визначила басейновий принцип управління водними ресурсами як стратегічний напрям сучасної водної політики, який повинен забезпечити перехід водокористування на принципи збалансованого (сталого) розвитку [25, с. 9].

Басейновий принцип управління ще у 1984 р. рекомендувала ЮНЕП. У 1989 р. в річних звітах країн-членів ЄС цей підхід було визнано найбільш ефективним з економічної й екологічної точок зору [24, с. 9]. Розглядувана ВРД визнає район річкового басейну основною гідрографічною одиницею управління водними ресурсами, цілісним природним гідрографічним об'єктом, який не може обмежуватись адміністративними чи державними кордонами. Управління виділеним річковим басейном здійснюється на підставі «Плану управління річковим басейном», який містить аналіз стану басейну й чітку програму заходів для досягнення у встановлені строки основної мети – доброго стану водних об'єктів – поверхневих і підземних, що містяться на його території [23, с. 5].

Водна Рамкова Директива встановлює правила, спрямовані: а) на захист усіх форм вод (поверхневі, підземні, внутрішні і перехідні); б) на відновлення екосистем у водоймах та навколо них; в) на зменшення забруднення водних об'єктів; г) на забезпечення сталого використання води населенням і підприємствами [22, с. 111].

В Україні була проведена значна робота в напрямі імplementації водних директив ЄС: сформовано керівний Комітет із проведення національного діалогу про водну політику, розроблено графік досягнення цілей по кожній з названих директив, у якому вказано строки реалізації тих чи інших завдань [26, с. 13].

Наприклад, графік досягнення цілей в Україні за Водною Рамковою Директивою має такий вигляд:

– 3 роки відводиться на: (а) прийняття національного законодавства і призначення уповноваженого органу, (б) закріплення на законодавчому рівні одиниці гідрографічного районування території країни, (в) розроблення положення про басейнове управління з покладанням на нього відповідних функцій;

– 6 років – на: (а) визначення районів річкових басейнів та створення механізмів управління міжнародними річками, озерами і прибережними водами, (б) аналіз характеристик районів річкових басейнів, (в) запровадження програм моніторингу якості води;

– 10 років – на: (а) підготовку планів управління басейнами річок, (б) проведення консультацій з громадськістю, (в) публікація цих планів [23, с. 5].

Басейновий принцип управління водними ресурсами задекларовано в абз. 1 ст. 13 ВК України [17], який, однак, не містив законодавчо-нормативних та організаційних механізмів управління, адже все наявне законодавство базувалося на суворій централізації. Для поглибленого вивчення цього питання звернімося до наукової праці А.К. Соколової, в якій учена ґрунтовно розкрила правові аспекти державного управління в галузі охорони вод і відтворення водних ресурсів. Уже на той час (2015 р.) було наголошено на важливості реформування системи

управління у сфері охорони й раціонального використання вод шляхом запровадження інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. А.К. Соколова особливо підкреслювала, що порядок взаємодії центральних органів державної влади, органів управління басейнами, басейнових рад, регіональних і місцевих органів влади, міжрегіонального співробітництва потрібно врегулювати на рівні нормативного акта. Наголошувалося також на тому, що на практиці існує складна система галузевих і відомчих структур державного управління, які мають переважно галузеву й адміністративно-територіальну, а не басейнову спрямованість, і що є нагальна потреба розподілу управлінських функцій між органами басейновими водогосподарськими й адміністративно-територіальними [27, с. 163].

Так, прийняття Верховною Радою України 4 жовтня 2016 р. Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом» (№ 1641-VIII) стало підсумком попередніх наукових досліджень, тривалих дискусій у сфері забезпечення якості води та охорони вод. У цьому погоджуємося з думкою спеціалістів у галузі теорії держави і права, які наголошують на тому, що правова доктрина виконує «роль ідейної основи та теоретичного стержня правотворчості» [43, с. 35]. Прийняття цього документу можна вважати відправною точкою в процесі реальних перетворень і адаптації національного водного законодавства до законодавства ЄС. Цим Законом була внесена низка важливих змін до ВК України (1995 р.) на впровадження положень Водної Рамкової Директиви ЄС (2000/60/ЄС) у практику управління водними ресурсами держави.

Стаття 1 ВК України після прийняття Закону № 1641-VIII від 4 жовтня 2016 р. поповнилася новими законодавчими дефініціями деяких термінів і правових конструкцій, які містить Водна Рамкова Директива ЄС (2000/60/ЄС); серед них: «басейновий принцип управління», «водогосподарська ділянка», «водогосподарське районування», «водогосподарські системи», «гідрографічне районування», «евтрофікація», «екологічна витрата», «екологічний стан масиву поверхневих вод», «істотно змінений масив поверхневих вод», «кількісний стан масиву підземних вод», «лиман», «масив поверхневих вод», «масив підземних вод», «перерозподіл водних ресурсів», «перехідні води», «план управління річковим басейном», «план управління ризиками затоплення», «прибережні води», «район річкового басейну», «річковий басейн (водозбір)», «суббасейн», «хімічний стан масиву поверхневих вод», «хімічний стан масиву підземних вод», «штучний масив поверхневих вод» [17].

Базова конструкція «басейновий принцип управління» передбачає комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах району річкового басейну як головної одиниці управління в галузі використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів, що складається з річкового басейну (сусідніх річкових басейнів) і пов'язаних з ними прибережних і підземних вод. Район річкового басейну може поділятися на дрібніші одиниці – суббасейни [17].

Активною подальшою роботою над реформуванням державної системи управління водними ресурсами, заснованої на європейських принципах і підходах, відзначився 2017 р. Прийняття понад 10-ти підзаконних нормативних актів є важливим кроком на шляху впровадження на практиці інтегрованого управління водними ресурсами. З метою реформування державної системи управління водними ресурсами Мінприроди прийнято «Типове положення про басейнові ради» від 26 січня 2017 р. № 23. У теорії держави і права існують наукові позиції щодо визначення правового статусу державного органу, прихильники яких розкривають правовий статус суб'єктів права через їх правосуб'єктність, тобто включають до цього по-

няття призначення органів, їхні завдання, функції, компетенцію й повноваження, форми, методи й цілі діяльності [44, с. 17]. Виходячи із цього, робимо висновок про закріплення вищезазначеним Положенням саме правового статусу басейнових рад шляхом регламентування мети й порядку їх створення, завдань, компетенції, прав і складу цих органів. Басейнові ради створюються для забезпечення раціонального використання й охорони вод і відтворення водних ресурсів, а також для інтегрованого управління ними. Утворювана Держводагентством України басейнова рада є консультативно-дорадчим органом у межах території річкового басейну [28]. Вважаємо, що закріплення на законодавчому рівні правового статусу басейнових рад послужило вагомим внеском на шляху узгодження інтересів органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій щодо водних ресурсів у межах річкового басейну.

Постановою Кабінету Міністрів України № 336 «Про затвердження порядку розроблення плану управління річковим басейном», прийнятою 18 травня 2017 р., визначено механізм розроблення планів управління річковим басейном. Цим документом установлено порядок їх погодження й подання для затвердження і взаємодію між суб'єктами, які беруть участь в їх розробленні. Прийняття даного нормативно-правового акту стало важливим кроком у розвитку законодавчої бази стосовно управління водними ресурсами, адже стратегічною екологічною метою для всіх районів річкових басейнів є досягнення/підтримання «доброго» екологічного стану масивів поверхневих і підземних вод та екологічного потенціалу штучних або істотно змінених масивів поверхневих вод [29]. Визначена цим Порядком структура, за якою мають розроблятися плани управління всіма річковими басейнами, відповідає вимогам Водної Рамкової Директиви ЄС. Виконання таких планів сприятиме стратегічним екологічним цілям для всіх районів річок [32].

Прийняті накази Мінприроди «Про виділення суббасейнів та водогосподарських ділянок у межах встановлених районів річкових басейнів» (від 26 січня 2017 № 25) [30] та «Про затвердження меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок» (від 3 березня 2017 № 103) [31] відіграють значну роль у безпосередньому впровадженні інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом, у тому числі для підготовки планів управління річковими басейнами, розроблення водогосподарських балансів, складання державного водного кадастру за розділом «Водокористування» тощо. Суббасейни й водогосподарські ділянки в річкових басейнах визначені за окремими кодами, які включають код моря, порядкові номери річкових басейнів, суббасейнів, водогосподарських ділянок. Таке кодування є обов'язковим для складання державного водного кадастру [32].

Неабияку роль у сучасному реформуванні системи водного національного законодавства сьогодні відіграє Національний діалог про водну політику (далі – НДВП). Так, Мінприроди ініціювало створення платформи для обговорення проблем на національному рівні у формі НДВП з метою забезпечення координації, прозорості, підтримки й широкого експертного обговорення процесу реформування державної системи управління водними ресурсами, заснованою на європейських принципах і підходах. Мінприроди 27 листопада 2017 року провело зустріч Керівного комітету з питання НДВП, яка збирала понад 90 представників центральних органів виконавчої влади України, міжнародних організацій, міжнародних проектів, науково-дослідних інститутів, неурядових організацій та інших зацікавлених сторін [33]. Ця зустріч як важливий етап реформування державної системи управління водними ресурсами підбила підсумки проведення законодавчих та інституційних змін у державі стосовно водної політики

з урахуванням вимог імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [34, с. 9–13].

З 27 листопада 2017 р. й до сьогодні відбуваються консультації з громадськістю у формі громадських обговорень та шляхом відкритої можливості ініціювання пропозицій до проекту Концепції реформування сфери охорони та відтворення вод, раціонального використання водних ресурсів та розвитку водного господарства і меліорації земель (далі – проект Концепції) безпосередньо на поштову скриньку робочої групи. Метою затвердження цієї Концепції є систематизація та планування дій-заходів, необхідних для остаточного реформування системи управління водними ресурсами шляхом переходу від адміністративно-територіального до басейнового управління, при якому одиницею управління є район річкового басейну [35].

Проводячи аналіз названого документу, бачимо, що в ньому наголошується на тому, що паралельне функціонування 2-х організаційних структур (басейнової й адміністративно-територіальної) обумовлює: а) неефективність управління, б) дублювання повноважень, в) неналежне виконання ними функцій, г) розпорошення обмежених ресурсів (кадрових, фінансових, матеріально-технічних та інших), ґ) несвоєчасне реагування на виникнення нових проблем управління. Цей конфлікт суттєво посилюється відсутністю практики врахування інтересів заінтересованих сторін, які здійснюють водокористування з метою виробництва товарів і послуг [35]. Зазначену проблему раніше вже виділяли спеціалісти у сфері державного управління водними ресурсами. На думку В.О. Євдокимова й В.М. Жук, за сучасних умов система управління водного господарським комплексом у басейнах річок характеризується наявністю складної системи галузевих, відомчих і місцевих функцій та структур державного управління, що мають переважно галузеву й адміністративно-територіальну (а не басейнову) орієнтацію, неефективний і незбалансований механізм регулювання водних відносин, що зумовлено недосконалістю законодавчої і нормативно-правової бази [36, с. 4].

Важливо зауважити, що запропонована в проекті Концепції модель управління водними ресурсами з утворенням Національної Ради з охорони, відтворення та сталого управління водними ресурсами (далі – «Національна Водна Рада») не є безпідставною і ґрунтується на існуючих наукових дослідженнях. Так, Н.В. Вострікова запропонувала концептуальну схему і структуру головних заходів та основних завдань з удосконалення державного управління у водній сфері. Дослідницею було рекомендовано створити в Україні на національному рівні вищий дорадчий орган при КМУ на кшталт Національної Водної Ради, на яку покласти визначення водної політики, пріоритетів водокористування в країні та впровадження стратегічних завдань в управлінні водними ресурсами [37, с. 10].

20 грудня 2017 р. відбулося громадське обговорення проекту Концепції, організоване Мінприродою, що пройшло за участю зацікавлених сторін, у тому числі профільних структурних підрозділів обласних держадміністрацій, територіальних підрозділів Державного агентства водних ресурсів, наукових установ, представників сільгоспвиробників, асоціацій фермерів, екологів, громадськості, причетних до експлуатації гідротехнічних споруд і водокористування [45]. Результатами такого обговорення стало рішення про подальший перегляд і доопрацювання цього документа.

На наше переконання, створення Національної Водної Ради є необхідним кроком для забезпечення незворотності реформування державної системи управління водни-

ми ресурсами та її подальшої ефективної дії. Створення такого органу з перепідпорядкуванням йому басейнових рад надасть змогу стати басейновим радам реальним і діючим інструментом узгодження позицій водокористувачів басейну, в тому числі в контексті підготовки Плану управління басейном, розподілу водних ресурсів, досягнення «доброго» екологічного стану води, збереження природно-заповідної спадщини.

Підсумовуючи наведені міркування, підкреслимо, що проект Концепції передбачає розв'язання означених вище проблем шляхом утворення постійного консультативно-дорадчого органу КМУ – Національної Ради з охорони, відтворення та сталого управління водними ресурсами – для вироблення пропозицій та забезпечення координації дій відповідних центральних органів виконавчої влади і місцевих органів влади, підприємств, установ та організацій, причетних до використання природних ресурсів у басейнах річок України. З метою забезпечення належної координації діяльності органів державної влади в окремих районах басейнів річок України передбачається внесення відповідних змін до чинного законодавства для перепідпорядкування басейнових рад Національній Водній Раді [35]. Проектом Концепції поряд з реформуванням Держводагентства передбачено також реформування підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління. Подальше вдосконалення національного водного законодавства повинно проходити (в тому числі, а не виключно) шляхом активізації плідної роботи з доопрацювання проекту Концепції.

Висновки. Проаналізувавши стан національного водного законодавства останнього десятиріччя, відмітимо позитивну динаміку його розвитку. Найважливіші кроки України з удосконалення водного законодавства у сфері охорони вод були здійснені протягом трьох останніх років. Вони пов'язані, в першу чергу, з активізацією законодавчої діяльності, спрямованої на імплементацію водного законодавства ЄС (передусім на впровадження Водної Рамкової Директиви). Так, у 2016 р. парламентом був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом». Починаючи з 2016 р. по сьогодні, прийнято понад десять підзаконних нормативно-правових актів, що послужило важливим кроком на шляху впровадження на практиці інтегрованого управління водними ресурсами в контексті забезпечення сталого і збалансованого розвитку. Нині ще залишились невирішеними питання складної системи галузевих і відомчих структур державного управління, не до кінця вирішені протиріччя між компетенцією органів управління водними ресурсами, які створювались і діють за адміністративно-територіальним принципом, і межами діяльності басейнових управлінь водними ресурсами та басейновими радами, які діють за гідрографічним принципом за межами басейнів річок. Усі ці питання найближчим часом належить врегулювати шляхом подальшої роботи над проектом і затвердження «Концепції реформування сфери охорони та відтворення вод, раціонального використання водних ресурсів та розвитку водного господарства і меліорації земель», яка систематизувала б існуючі законодавчі новели й передбачила б конкретні кроки реалізації реформування національного водного законодавства в царині охорони вод. Створення Національної Водної Ради на виконання Концепції є необхідним кроком задля забезпечення незворотності реформування державної системи управління водними ресурсами та її подальшої ефективної дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проекти Концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування»: аналітична записка / Нац. ін-т стратег. дослід. при Президентові України. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1566/> (дата звернення: 17.04.2018).
2. Доповідь Всесвітньої комісії з навколишнього середовища та розвитку 42/187. С. 213–215 / Офіц. стор. ООН. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/518/77/IMG/NR051877.pdf?OpenElement> (дата звернення: 17.04.2018).

3. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку: проект Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?skl=4&pf3516=3234 (дата звернення: 17.04.2018).
4. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10 січня 2002 р. № 2918-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2918-14> (дата звернення: 11.06.2018).
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 р., № 2818-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2818-17?nreg=2818-17> (дата звернення: 17.04.2018).
6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: указ Президента України від 12.01.2015 р., № 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 17.04.2018).
7. Гетьман А.П., Зуєв В.А. Екологічне право: роздуми про його витоки та перспективи розвитку. Проблеми законності. 2017. Вип. 137. С. 75–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2017_137_9 (дата звернення: 17.04.2018).
8. Соколова А.К. Правова охорона довкілля: сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. Розд. 5. Х.: Право, 2014. 784 с.
9. Яцик А.В. Стратегія реформування водного господарства України для збалансованого екологічнобезпечного використання та збереження водних ресурсів. К.: Ун-т «Україна», 2011. 45 с.
10. Рижова К.І. Роль водогосподарсько-меліоративного комплексу в контексті забезпечення сталого розвитку України. Економіка природокористування і охорони довкілля. 2012. С. 176–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2012_2012_29 (дата звернення: 17.04.2018).
11. Національна парадигма сталого розвитку. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАНУ, 2016. 72 с.
12. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2014. 368 с.
13. Екологічне право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Х.: Право, 2009. 328 с.
14. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.04.2018).
15. Процевський В.О., Шуміло О.М. Водне право України: навч. посіб. К.: Центр учб. літ., 2012. 176 с.
16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р., № 1264-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 17.04.2018).
17. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р., № 213/95-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.04.2018).
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження інтегрованих підходів в управлінні водними ресурсами за басейновим принципом: Закон України від 04.10.2016 р., № 1641-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1641-19> (дата звернення: 17.04.2018).
19. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: Закон України від 24.05.2012 р., № 4836-VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4836-17> (дата звернення: 17.04.2018).
20. Соколова А.К. Питання формування правової основи охорони водних об'єктів: історичний аспект. Теорія і практика правознавства: електрон. наук. фах. вид. 2014. № 1. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6346> (дата звернення: 17.04.2018).
21. Introduction to the new EU Water Framework Directive. URL: http://ec.europa.eu/environment/water/water-framework/info/intro_en.htm (last accessed: 17.04.2018).
22. Черкашина М.К. Правова політика Європейського Союзу у сфері охорони та раціонального використання вод. Проблеми законності: зб. наук. пр. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. Вип. 138. С. 109–117. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/108939/106110> (дата звернення: 17.04.2018).
23. Якість води та управління водними ресурсами: короткий опис Директиви ЄС та графіку їхньої реалізації. URL: http://buvrtya.gov.ua/newsite/download/Water_brochure.pdf (дата звернення: 17.04.2018).
24. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення / К. Алієв, Ю. Віденіна, Н. Закорчевна, О. Клітко; пер. В.Р. Лозанський; літ. ред. Л. Неділько; вступ. слово П.М. Ігнатенко, У. Гершель. К.: Б.В., 2006. 240 с. URL: <http://dbuwr.com.ua/docs/Waterdirect.pdf> (дата звернення: 17.04.2018).
25. Методичні рекомендації з питань інтегрованого управління водними ресурсами, збереження водно-болотного різноманіття, створення екомережі та органічного землеробства. К.: Чорномор. прог. Ветландс Інтернешнл, 2011. 120 с. URL: <http://archive.wetlands.org/Portals/0/Methodical%20Recommendations.pdf> (дата звернення: 17.04.2018).
26. Хільчевський В.К., Гребін В.В. Гідрографічне та водогосподарське районування території України, затверджене у 2016 р. – реалізація положень ВРД ЄС. Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. 2017. Т. 1. С. 8–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gjghge_2017_1_3 (дата звернення: 17.04.2018).
27. Соколова А.К. Правові аспекти державного управління у галузі охорони вод і відтворення водних ресурсів. Пробл. законності: зб. наук. пр. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. Вип. 128. С. 154–164. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8488/1/22.pdf> (дата звернення: 17.04.2018).
28. Про затвердження Типового положення про басейнові ради: наказ Мінприроди від 26.01.2017 р., № 23. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0231-17> (дата звернення: 17.04.2018).
29. Про затвердження порядку розроблення плану управління річковим басейном: Пост. КМУ від 18.05.2017 р., № 336. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/336-2017-%D0%BF> (дата звернення: 17.04.2018).
30. Про виділення суббасейнів та водогосподарських ділянок у межах встановлених районів річкових басейнів: Наказ Мінприроди від 26.01.2017 р., №25. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0208-17> (дата звернення: 17.04.2018).
31. Про затвердження меж районів річкових басейнів, суббасейнів та водогосподарських ділянок: Наказ Мінприроди від 03.03.2017 р. № 103. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0421-17> (дата звернення: 17.04.2018).
32. Зміни в нормативних документах в галузі водного господарства України в 2016–17 р. Новини Волин. обл. управління вод. Ресурсів. 05.10.2017. URL: <http://www.vodres.gov.ua/news-print-1189.html> (дата звернення: 17.04.2018).
33. Підтримка реформ водного сектора в напрямку інтегрованого управління водними ресурсами. Відомості Водної ініціативи ЄС плюс для країн Східного партнерства. С. 3. URL: http://www.euwipluseast.eu/images/PDF/UA_e-news.pdf (дата звернення: 17.04.2018).
34. Основні засади управління якістю водних ресурсів та їхня охорона: навч. посіб. / за ред. В.К. Хільчевського. К.: ВПЦ «Київ. Ун-т», 2015. 172 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Valentyn_Khilchevskiy/publication/318652523_Basic_principles_of_quality_management_of_water_resourcesand_their_guard_Osnovni_zasadi_upravlinna_akistu_vodnih_resursiv_ta_ihna_ohorona_V_K_Hilcevskij_M_R_Zabokricka_R_L_Kravcinskij_O_V_Cunarov_zarlinks/59755bb3a6fdcc83488e8dbc/Basic-principles-of-quality-management-of-water-resourcesand-their-guard-Osnovni-zasadi-upravlinna-akistu-vodnih-resursiv-ta-ihna-ohorona-V-K-Hilcevskij-M-R-Zabokricka-R-L-Kravcinskij-O-V-Cunar.pdf (дата звернення: 17.04.2018).
35. Концепція реформування сфери охорони та відтворення вод, раціонального використання водних ресурсів та розвитку водного господарства і меліорації земель: Проект Концепції. URL: <https://menr.gov.ua/news/31884.html> (дата звернення: 17.04.2018).
36. Євдокимов В.О., Жук В.М. Державне регулювання розвитку водогосподарського комплексу шляхом впровадження інтегрованого підходу управління водними ресурсами за басейновим принципом. Актуальні проблеми державного управління. 2015. № 1. С. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_20 (дата звернення: 17.04.2018).
37. Вострікова Н.В. Удосконалення організаційного механізму державного управ. Х., 2016. 23 с.

38. Джуган В.О. Державно-правова політика у сфері регулювання водних відносин Прикарпатський юридичний вісник. 2013. № 1 (3). С. 171–82. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/17.pdf (дата звернення: 17.04.2018).
39. Дашковська, О.Р. Правові дефініції як різновид нормативних приписів. Вісн. Акад. прав. наук України: зб. наук. пр. Х.: Право, 2012. № 3 (70). С. 16–23.
40. Принципи сталого розвитку: що про них знає населення та державні службовці України? (за результатами соц.). ПРООН, 2014. С. 89. URL: <https://www.lisportal.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/sotsiology-pro-dovkillya-2016-PROON.pdf> (дата звернення: 13.05.2018).
41. Політика та право ЄС з питань, що стосуються довкілля. Вл. Бізек: посіб. К. 2013. 168 с. URL: <http://www.greenmind.com.ua/images/meropriyatiya/EC-LEG-Textbook-UA.pdf> (дата звернення: 13.05.2018).
42. Цвіка М.В., Петришина О.В. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. Х.: Право, 2009. 584 с.
43. Семеніхін І.В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз. Х.: Юрайт, 2012. Серія «Наук. доп.». Вип. 2. 88 с.
44. Ринажевський Б.М. Компетенція та повноваження військової служби правопорядку (служби правопорядку) у Збройних Силах України. Право і Безпека. 2010. № 1. С. 15–21. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FLA=&2_S21STR=Pib_2010_1_5 (дата звернення: 17.04.2018).
45. Мін. природи проводить громадське обговорення проекту Концепції еформування сфери охорони та відтворення вод, раціонального використання водних ресурсів та розвитку водного господарства і меліорації земель / Офіц. портал Мінприроди України. (опубл. 15.12.2017, 23:28). URL: <https://menr.gov.ua/news/31925.html>
46. Принципи Acquis Communautaire як передумова покращення водного законодавства України; за заг. ред. О. Кравченко Л., 2014. 79 с. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/1676_EPL_Maket_Posibnyk.pdf (дата звернення: 17.04.2018).